

ЕНЦИКЛОПЕДИЯ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА СИСТЕМА

Електронна книга

Първо издание

ISBN 978-619-188-099-7

Авторски права © Камен Миркович, проф. д.ик.н., София, 2016 г.

Авторски права © www.KamenMirkovich.com, София, 2016 г.

Всички права са запазени! Не се разрешава копиране и разпространение на книгата или части от нея по какъвто и да е начин без писмено разрешение от автора. Книгата може да се ползва безплатно само за лична, некомерсиална употреба.

проф. д.ик.н. Камен Миркович

**Енциклопедия
на икономическата система**

ПЪРВО ИЗДАНИЕ

www.KamenMirkovich.com

София, 2016 г.

**На Венета, Боряна и Мария,
обичта ми към които ме води по пътя на създанието**

**Светът не е нито прост, нито сложен. Той е такъв, какъвто е.
Като го опростяваме или усложняваме в нашите представи,
ние изкуствено заобикаляме присъщите му зависимости
и го лишаваме от неговата естественост.
Създаваме порочен образ, който опорочава светогледа ни.
Нека не забравяме Марксовата максима,
че всяка популяризация е вече вулгаризация.
Тази максима е втъкана в настоящата енциклопедия,
която е предназначена за изкушения читател,
прекланящ се пред икономическото знание.**

**Величието на науката се състои в това
да търси и да вижда общото в различното.**

Важен е пътят, а не целта.

ПРЕДГОВОР

Бях още дете, когато с любопитство и вълнение разлиствах петтомната енциклопедия на Камил Фламарион (на френски), притежание на баща ми. Оттогава се пристрастих към енциклопедизма, макар че той отдавна да не е модерен, най-малко поради огромното разрастване на човешкото знание и затова да е невъзможен за отделния човек и дори и за малки групи от хора (колкото и някои да се въобразяват, че са всестранно начетени).

Беше пролетта на 1960 г., когато няколко студенти от първи курс на специалността “Политическа икономия” във Висшия икономически институт “Карл Маркс” (сега Университет за национално и световно стопанство) в София пожелахме да ни приеме ректорът на института и ръководител на катедра “Политическа икономия” академик Жак Натан. Сред колегите си бяхме измежду завършилите икономически техникуми в страната със самочувствието на знаещи икономисти. Искахме маститият професор да ни посъветва как трябва да подходим, за да напишем речник по политическа икономия. Не за издаване, което тогава беше невъзможно, а за наша си употреба. Дори разпределихме помежду си подбрани от нас термини. Желанието за създаването на такъв речник бе продиктувано от недоволството ни от неособено правилния според нас начин, по който се формулират икономическите понятия в учебния процес. Макар и леко учуден от необичайната инициатива, проф. Жак Натан търпеливо и подробно ни обясни с какви първоизвори на политическата икономия трябва да се запознаем и как да ги ползваме за целта. Студентските ни задължения след това обаче не ни позволиха да работим върху речника и идеята за него не се реализира. Но мен тази идея не ме напусна. Знаех добре, че речник по политическа икономия (и още повече по икономика) може да бъде резултат само от труда на голям екип учени. Затова се насочих към плодотворната и перспективна според мен област на математическия и системния подход в икономиката, като прецених, че е методологически значима за политическата икономия и че ще бъде по силите ми. Истината е, че научните ми дирения през последните петдесет години (включително и дисертационните и хабилитационните ми трудове, както и моите учебници) бяха подчинени на тази идея. В крайна сметка те бяха само средство-

то и начинът за нейното постигане. Резултатът е настоящата авторска енциклопедия на икономическата система.

По същество тя е енциклопедия по теория на икономическите системи, но навлизаща в политическата икономия и в общата икономическа теория, в т.ч. и в икономикс. Значително място е отделено на математическата икономика и икономическата кибернетика. Колкото и да е обемиста, тя няма и не може да има претенцията да обхване целия огромен материал по разглежданата тематика. Пък и не необходимо, тъй като литературата по нея (в т.ч. и чрез интернет) е на разположение на всеки интересуващ се. Макар и да бях вече “навътре” в предмета, работата ми върху енциклопедията на един по-късен етап ме доведе (благодарение на прилагания от мен ингредиентен подход) до прозрението, че на икономиката е присъщ невъобразимо голям брой концептуални понятия и че икономическата наука засега борави само с една незначителна част от тях. В това отношение тя се родее с генетиката, при която само ДНК има няколко милиона елемента, всеки от тях изискващ самостоятелно характеризиране. Оказва се, че ценността е икономическият геном, в която е кодирана и по която се възпроизвежда икономическата реалност, и се отличава с изключителна сложност. Дори само това подсказва, че пред икономическите изследвания тепърва предстоят нови предизвикателства, на които може да се отговори само ако се премине към нов подход и нова методология на икономическата теория.

С благодарност към дъщеря ми Венета, без чиято информационна и софтуерна помощ това издание не би се осъществило.

Камен Миркович

София, 2016 г.

Някои от публикациите на автора, ползвани при разработването на енциклопедията

1. *Миркович, К.* Моделиране на икономическите процеси. Второ допълнено издание. Държавно издателство “Наука и изкуство”, С., 1984, 364 с.
2. *Миркович, К.* Математически методи и модели в политическата икономия. Издание на Висшия икономически институт “Карл Маркс”, С., 1989, 428 с.
3. *Миркович, К.* Комплексно моделиране на финансово-кредитните отношения. Издание на Висшия икономически институт “Карл Маркс”, С., 1990, 396 с.
4. *Миркович, К.* Международна икономика. Издателство “Тракия-М”, С., 2000, 1008 с.
5. *Миркович, К.* Макроикономика. Издателство “Тракия-М”, С., 2001, 1104 с.
6. *Миркович, К.* Микроикономика. Издателство “Тракия-М”, С., 2003, 1126 с.
7. *Миркович, К.* Полезност и стойност. Издателство “Тракия-М”, С., 2005, 497 с.
8. *Миркович, К.* Икономическата система, т. 1. Издателство “Тракия-М”, С., 2008, 1115 с.
9. *Миркович, К.* Икономическата система, т. 2. Издателство “Тракия-М”, С., 2009, 1146 с.
10. *Миркович, К.* Стопанство и икономика. Университетско издателство “Стопанство”, С., 2009, 327 с.
11. *Миркович, К.* Динамика на икономическата система. Издателски комплекс - УНСС, С., 2012, 312 с.
12. *Миркович, К.* Ингредиентната икономическа система (Икономическа генетика), около 5000 с. (предстои да се публикува).

НА ВНИМАНИЕТО НА ПОТРЕБИТЕЛЯ

Термините на енциклопедията са подредени по азбучен ред. В името на файла сигнатурният номер е служебен, (ки) означава “ключов израз”, а (кд) означава “ключова дума”.

Енциклопедия на икономическата система (2016) се публикува в Интернет чрез последователно прибавяне на части в азбучен ред. Подредбата на енциклопедичния състав след неговото цялостно попълване предполага възможността впоследствие той да бъде разширяван с нови термини, както и да бъдат прецизирани и допълвани вече съществуващи термини.

Авторът моли да бъде извинен за някои допуснати правописни и фактически грешки, което се дължи най-вече на големия обем на изданието. Те подлежат на последващо редакционно отстраняване.

Потребителят трябва да разглежда енциклопедичното съдържание във връзка с вече публикувани издания на автора на книжен носител, както и с други негови съчинения, които предстои да бъдат представени. Всяко неправомерно използване на текстове от това съдържание влиза в конфликт не само с официалната му регистрация, но и с вече осъществени публикации.

Термините, маркирани със звездичка *, имат *наименования*, формулирани и използвани за първи път в този им вид в икономическата литература от К. Миркович. Текстовете на редица от тях съдържат напълно оригинални схващания на К. Миркович, а в останалите са отразени вече известни постановки в математиката и кибернетиката, но които досега не са били адаптирани за икономическото познание по посочения начин. Наименованията на всички термини (с и без звездичка) са преведени от български на английски език от автора. Преводът на математическите изрази е съобразен със спецификата на англоезичната математическа терминология, която не винаги се покрива с техния изказ в общоупотребяваната лексика.

УКАЗАНИЯ И ПОЯСНЕНИЯ

1. Основното предназначение на настоящата енциклопедия е да обясни подбрано от автора множество от понятия, пряко или косвено отнасящи се към теорията на икономическите системи. В енциклопедията се борави (I) с термини (те са езикови форми на изразяване на понятията), към които се фиксира (насочва) вниманието на читателя, и (II) с ключови изрази (техен частен случай са ключовите думи) (те са помощен апарат, чрез който читателят идентифицира интересуващи го термини, чиито наименования по определен начин съдържат ключовите изрази; затова те още са и *насочващи изрази*). В своята общност термините и ключовите изрази представляват енциклопедичните единици. Енциклопедичните единици са подредени по азбучен ред на техните наименования, като се използват общоприетите за това правила. При азбучното подреждане комплекс от думи, съединени с малко тире, се разглежда като една дума. При смислова зависимост между наречие и друг израз двете форми *тук обичайно* се съединяват с малко тире, например “стойностно-еквивалентен”, “пазарно-икономически”, “физическо-обусловен”. По принцип термините са изписани в единствено число. По изключение, когато това е необходимо, някои термини се фиксирани в множествено число, с което читателят трябва да се съобразява при тяхното търсене (в случай че не намери съответния термин в единствено число *той трябва* да го търси в множествено число). Когато има смислово, нюансово или традиционно различие, даден термин се фиксира едновременно в единствено и в множествено число.
2. Термините се разделят на три групи: (а) основни термини, (б) допълнителни термини и (в) съпътстващи термини. Това разделение произтича от различните начини и обхвати за обясняване на понятията в енциклопедията. Основните термини имат самостоятелно обособен текст за обяснение на понятията. Допълнителните термини нямат самостоятелно обособен текст, а текстът, който ги обяснява или в който те се посочват, е част от обяснителния

текст на основни термини, с които те са свързани. Допълнителните термини могат да обясняват съответното понятие както пълно, така и само частично или просто да посочват връзката му с основното понятие.

3. Основните и допълнителните термини, взети заедно, образуват съвкупността на списъчните термини. Специфичното за списъчните термини е, че те влизат в обхвата на основното предназначение на енциклопедията и затова изграждат енциклопедичния списък (наричан още енциклопедичен фонд) на термините; чрез тях в енциклопедията обезателно е дадено някакво обяснение на понятия. Допълнителните термини са включени в енциклопедичния списък (фонд), за да се даде възможност на читателя да се запознае с тяхното обяснение чрез препращане към основен термин, ако първоначално е започнал търсенето в текста от наименованието на допълнителния термин. Съпътстващите термини не са обяснени (тъй като излизат извън обхвата на нейното основно предназначение или пък могат да бъдат обект на разработване в други издания на енциклопедията), но в текста на основните термини върху тях се фиксира вниманието на читателя, защото по определен начин са свързани със списъчните термини. Съпътстващите термини не са включени в енциклопедичния списък (фонд) и затова се наричат още несписъчни термини. И така, всички термини в енциклопедията, към които се насочва вниманието, се обособяват в две съвкупности – списъчни термини, към които принадлежат основните и допълнителните термини, и несписъчни термини, към които принадлежат съпътстващите термини.
4. Основните и допълнителните термини се подразделят на (а) изходни термини (в т.ч. изходни основни термини и изходни допълнителни термини) и (б) синонимни термини (в т.ч. синонимни основни термини и синонимни допълнителни термини), ако има такива. Разграничението между изходни и синонимни термини е направено по преценка на автора. Обяснителен текст преобладаващо имат само изходните термини. Синонимните термини нямат обяснителен текст, а от тях се препраща към съответния изходен термин. Синонимните термини също са включени в енциклопедичния списък

(фонд), за да се даде възможност на читателя да се запознае с тяхното обяснение в съответния изходен термин, ако първоначално е започнал търсенето в текста от наименованието на синонимния термин. По изключение синонимни термини могат да имат и обяснителен текст, ако синонимният изказ е свързан с някакъв специфичен за него нюанс.

5. За всеки списъчен термин (основен и допълнителен, изходен и синонимен) е дадена статия (понятието “статия” тук е условно). Статиите са подредени по азбучен ред на наименованията на термините. Всяка статия се състои от две части – заглавна част и съдържателна част. Заглавната част на статиите на всички списъчни термини (основни и допълнителни, изходни и синонимни) е изградена по еднакъв начин от съставки, разположени в следния ред: (а) наименование на термина, изписано на български език с **ГЛАВНИ ТЪМНИ ПРАВИ БУКВИ**; (б) превод на наименованието на термина на английски език; (в) синонимни на него термини (без превод на английски), ако има такива и *без да се споменават всички*, отделени със запетайки и изписани с **малки тъмни прави букви** (синонимните термини се посочват в заглавната част на статиите само на изходни термини).
6. Навсякъде в енциклопедията преводът на термините на английски език е поставен в малки скоби и е изписан с малки нетъмни прави букви, например (economic system).
7. Съдържателната част на статиите на списъчните термини е различна за основните и за допълнителните термини, както и за изходните и за синонимните термини. (а) Съдържателната част на статиите на всички изходни основни термини се състои от обяснителен текст, който обяснява понятието, за което се отнася даденият термин. В този текст могат да се съдържат и текстове, които обясняват допълнителни термини, свързани с основния термин. Всички останали видове списъчни термини нямат обяснителен текст, като от тях се препраща към изходни основни термини с обяснителен текст. (б) Съдържателната част на статиите на всички изходни допълнителни термини представлява препратка посредством израза “вж.” към статията на изходния основен термин, в чиито текст се намира обяснението на до-

пълнителния термин. (в) Съдържателната част на статиите на всички синонимни основни термини представлява препратка посредством израза “същото като” към статията на съответстващия му изходен основен термин (тя може да съдържа препратки и към други термини). (г) Съдържателната част на статиите на всички синонимни допълнителни термини представлява препратка посредством израза “същото като” към статията на съответстващия му изходен допълнителен термин (тя може да съдържа препратки и към други термини). По този начин целият енциклопедичен списък съдържа само термини (основни и допълнителни), които са обяснени някъде в енциклопедията. (При всички случаи изразът “същото като” се подразбира като “в настоящата енциклопедия последната фраза е същото като”.)

8. Когато в съдържателната част на някакъв термин се фиксира или се препраща към друг термин (основен, допълнителен или съпътстващ), последният се маркира. Основните термини, които се фиксират или към които се препраща, се изписват с *малки нетъмни курсивирани букви* (с италик). Допълнителните термини, които се фиксират или към които се препраща, се изписват с **малки тъмни прави букви**. Маркираните допълнителни термини в обяснителен текст на изходен основен термин, където се съдържа обяснението на допълнителния термин, се придружават с превод на английски език. Съпътстващите термини се фиксират само в обяснителен текст на изходен основен термин, като се изписват с *малки тъмни курсивирани букви* (с италик), като се придружават с превод на английски (когато такава маркировка не е придружена от превод на английски, тогава тя е използвана като обичайно подчертаване на дадената фраза). Основни и допълнителни термини, към които според употребата няма препращане, могат (с цел заостряне на вниманието върху тях) да бъдат само фиксирани с **малки тъмни прави букви** или с *малки тъмни курсивирани букви*, като се придружават с превод на английски. С малки изключения към съпътстващи термини не се правят препратки. Препращанията към изходна и към синонимна версия на даден термин (основен или допълнителен) са равносилни.

9. На места, с цел да се улесни читателят, някои части (имащи смислова самостоятелност) от обяснителни текстове на детайлно разработени изходни основни термини са изведени и като отделни самостоятелни кратки изходни основни термини, с което целенасочено е допуснато повторение на обяснителен текст (вместо да бъдат конституирани допълнителни термини с препращане).
10. Термините, маркирани със звездичка *, имат **наименования**, формулирани и използвани за първи път в този им вид в икономическата литература от К. Миркович. Текстовете на редица от тях съдържат напълно оригинални схващания на К. Миркович, а в останалите са отразени вече известни постановки в математиката и кибернетиката, но които досега не са били адаптирани за икономическото познание по посочения начин. На места, когато става дума за **специфично или приносно схващане на автора**, което не ангажира други, това е маркирано със заградена в малки скоби звездичка (*), поставена в края на заглавната част или в текста. Маркировката (*) е равносилна на израза “според К. Миркович”. Наименованията на всички термини (с и без звездичка) **са преведени от български на английски език от автора**, който моли да бъде извинен за допуснати неточности. Преводът на математическите изрази е съобразен със спецификата на англоезичната математическа терминология, която може и да се различава от общоприетия превод.
11. Когато дума от наименованието на термина има синоним, той може да бъде вписан в наименованието, като е заграден с малки наклонени прави скоби, например “сходящо /конвергентно/ икономическо регулиране”. Такова наименование е еднозначно (вкл. и при препращане) на съответните наименования, в които присъствува само изходната или само синонимната дума, например “сходящо икономическо регулиране” и “конвергентно икономическо регулиране”. Думи, вписани в малки наклонени скоби, не се вземат под внимание при азбучното подреждане.
12. За да се рационализира подреждането на термините по азбучен ред, наименованията **на някои от тях** в заглавната част на статиите имат разшире-

ние, поставено в средни прави скоби, например “**ПРЕДЕЛНА ПРИНАДЕНА ПОЛЕЗНОСТ [ОТНОСИТЕЛНА]**” (наименованието на преpraщания към такъв термин се изписва по същия начин). Такова наименование е еднозначно по смисъл на израза “**ОТНОСИТЕЛНА ПРЕДЕЛЕНА ПРИНАДЕНА ПОЛЕЗНОСТ**”. Разширението е част от наименованието на термина в заглавната част и се изписва преди превода на английски. Разширението се съдържа в превода на английски, без да се оформя отделно.

13. Наименованията в заглавната част на статиите могат да имат допълнение, което пояснява обхвата, предназначението, местоположението, принадлежността към определена теория или епоха (и други подобни) на отразяваното понятие, както и да представлява негов синоним. Допълнението се изписва (в скоби или без скоби) след превода на английски и не е част от наименованието на термина в заглавната част на статията (макар и да го конкретизира и при еднакви наименования да служи като символ за тяхното разграничаване), например “**РЕГУЛИРАЩА ИКОНОМИЧЕСКА ПОДСИСТЕМА** (regulative economic subsystem) на системата на икономическо управление”, “**АВТОМАТИЗИРАНА СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ** (automated management system) (при социализма)”, “**МАКРОИКОНОМИЧЕСКО ПРОДУКТОВОПАЗАРНО РАВНОВЕСИЕ** (macroeconomic product-market equilibrium) (в икономикс)”, “**ТЕОРИЯ НА АЛГОРИТМИТЕ** (algorithms theory) в икономиката”. В такъв случай заглавната част включва три елемента: (а) наименование на термина (със или без разширение), (б) превод на наименованието на английски и (в) допълнение (ако има такова). В препратките задължително се посочва наименованието на термина, като според конкретния случай допълненията могат да се включват или да не се включват в препратките.
14. Когато в наименованието на термина (*но само в* заглавната част на статия и в подредените по азбучен ред носещи списъчни термини към ключова дума или ключов израз) се съдържа име (което представлява цялото наименование на термина или е част от него), *първо* се изписва фамилното име (или името, с което лицето е известно) и *след това* са поставя съкращение на

първото му име (или имена), например “ЛАНГЕ, О.” (когато се отнася до биографична статия, то може да се изпише пълно, например “ЛАНГЕ, ОСКАР”). Във всички други случаи – при допълнение към наименование на термин в заглавната част на статия, при фиксиране (посочване) в заглавната част (но извън наименованието) на термин, при препращане към (респ. при позоваване на) термин и в текста на обяснителната част на статията – името се изписва в нормалния му ред: “условия на Х. Кун и А. Такер” (респ. “условия на Х. Кун и А. Такер”). При препращане към (респ. при позоваване на) име, което е цялото наименование на основен термин (когато е биографична статия), то се изписва като “О. Ланге” (респ. като “О. Ланге”).

15. За всеки ключов израз (в т.ч. и ключова дума) е дадена статия на този израз (понятието “статия” тук също е условно). Енциклопедията съдържа статии *само за избрани* (по-значими, *следователно не всички*) ключови изрази, които обезателно *се съдържат в наименованията на термините*. Необходимо е да се знае, че всяко наименование на термин (или част от него) може да бъде ключов израз, но *ключовият израз не е наименование на термин*. Статиите на ключовите изрази са подредени по азбучен ред на наименованията на ключовите изрази съвместно с тези на списъчните термини. Всеки ключов израз се състои от две части – заглавна част и съдържателна част. Заглавната част на статиите на всички ключови изрази е изградена по еднакъв начин от съставки, дадени в следния ред: (а) наименование на ключовия израз изписано на български език с **ГЛАВНИ ТЪМНИ БУКВИ**; (б) превод на наименованието на ключовия израз на английски език с малки букви, поставен в малки скоби; (в) съкращението (**ки**) [респ. (**кд**)] (което е маркер, и означава “ключов израз”, респ. “ключова дума”), изписано с тъмни малки прави букви и поставено в малки скоби. Посоченото в заглавната част наименование на ключовия израз се интерпретира като насочващ ключов израз. Когато наименованието на насочващия ключов израз се покрива напълно с наименованието на списъчен термин, тогава статията на този ключов израз се поставя непосредствено след статията на покриващия го списъчен термин.

16. Съдържателната част на статията на всеки ключов израз съдържа две съставки: (а) думата “във:”; (б) съвкупност от носеци списъчни термини (основни, допълнителни, изходни и синонимни), подредени по азбучен ред и разделени с точка и запетая, като всеки един от тях е на нов ред. Носещият списъчен термин е списъчен термин, чието наименование по определен начин съдържа насочващия ключов израз. В тази съвкупност **са включени само по-значими (следователно не всички)** носеци термини. Частта от носещият списъчен термин, която представлява насочващия ключов израз, е включен ключов израз. Включеният ключов израз може да се различава от насочващия ключов израз по род, по членуване и по число, както и да не го представя компактно (а разкъсано, но само ако няма разместване на последователността на думите). Когато насочващ ключов израз се покрива изцяло с даден носещ списъчен термин и той е единствен за този насочващ ключова израз, последният изобщо не се включва в речника. За някои (**следователно не всички**) носеци списъчни термини, които са допълнителни или са синонимни, в малки скоби се препраща към основния термин, който ги представлява или обяснява. И обратно, за някои (**следователно не всички**) списъчни термини, които са основни, в малки скоби се препраща към допълнителния или синонимния термин, който е представляван или обясняван от тях. Правилата на препращането тук са същите, както и при списъчните термини.
17. Ако не е посочено друго, навсякъде (но според съответния контекст):
- (1) определението “икономически” **означава** “в /на/ икономиката” или “с икономически характер /същност/” [то може да се пропусне, ако се подразбира от контекста (например в *икономикс*)]; определението “икономичностен” **означава** “икономическо-обусловен”, “в условията на икономика” (отнася се за предмети, които имат и небазови (невъзпроизводствени) съставки, но се намират под въздействието на икономиката);
 - (2) определението “консуматорски” **означава** “в /на/ консуматорството” или “с консуматорски характер /същност/”; определението “консуматорствен” **означава** “консуматорствено”, “в условията на консуматорство” (отнася се за

- предмети, които имат небазови (невъзпроизводствени), но се намират под въздействието на консуматорството);
- (3) определението “стопански” *означава* “в /на/ стопанството” или “със стопански характер /същност/”; определението “стопанственостен” *означава* “стопанско-обусловен”, “в условията на стопанство” (отнася се за предмети, които имат и небазови (невъзпроизводствени) съставки, но се намират под въздействието на стопанството);
- (4) определението “пазарно-икономически” *означава* “в /на/ пазарната икономика” или “с пазарно-икономически характер /същност/”; определението “пазарно-икономичностен” *означава* “пазарно-икономическо-обусловен”, “в условията на пазарна икономика” (отнася се за предмети, които имат и небазови (невъзпроизводствени) съставки, но се намират под въздействието на пазарната икономика);
- (5) определението “финансово-пазарно-икономически” *означава* “в /на/ финансовата пазарна икономика” или “с финансово-пазарно-икономически характер / същност/”; определението “финансово-пазарно-икономичностен” *означава* “финансово-пазарно-икономическо-обусловен”, “в условията на финансова пазарна икономика” (отнася се за предмети, които имат и небазови (невъзпроизводствени) съставки, но се намират под въздействието на финансовата пазарна икономика);
- (6) определението “поддържащ” *означава* “в /на/ поддържането /поддържащата сфера, социо-базата/” или “с поддържащ характер /същност/”;
- (7) българският език не винаги позволява определителната част да се идентифицира като функция, като свойство или като принадлежност на предмета; например понятието *продуктови пари* може да означава (а) или че парите обслужват покупко-продажбата на продукта, или (б) че някакъв продукт изпълнява ролята на пари (в литературата наричани стокови пари) (същото се отнася и до понятието *финансови пари*); в такъв случай читателят трябва да вземе под внимание контекста;
- (8) абревиатурата ИФ *означава* “икономическа фоценност”, респ. “икономически фоценности”.

18. Преобладаващата част от енциклопедичния състав се отнася до икономическата сфера (до *икономиката*). Това означава, че когато се търси определен икономически термин, в неговото наименование трябва да фигурира определението “икономически”. Например, вместо “**ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ**” се търси “**ИКОНОМИЧЕСКА ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ**”, вместо “**ПРЕДЕЛНА ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ**” се търси “**ПРЕДЕЛНА ИКОНОМИЧЕСКА ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ**”. Думата “икономически” обикновено (но не винаги) е поставена на *предпоследно място* в наименованието на термина. Изричното посочване на определението “икономически” показва, че съответният термин присъства по специфичен начин и в други базови (поддържащи форми). Например, освен икономическа производителност има още и консуматорска производителност, стопанска производителност и т.ч., които (с малки изключения) не са предмет на енциклопедията, но които не трябва да се смесват с присъстващия в енциклопедията съответен икономически термин. Една част от енциклопедичния състав *обаче* се отнася до икотехномическата сфера (до *икотехномиката*), т.е. до технологическата сфера (респ. сферата на производителните сили). Това означава, че когато се търси определен икотехномически термин, в неговото наименование трябва да фигурира определението “икотехномически”. Същото се отнася и до производните определения “икокореномически” и “икоуниреномически”.
19. В изложението авторът въвежда и прилага унифицирано понятие за *капитал*, схващан като *съвкупност от интегрални блага* (като натрупване), която се конституира с цел да осигурява прираст на богатството във възпроизводствената дейност на хората (вж. *капитал, блага и интегрални икономически блага*). Това авторово схващане за капитал не се покрива с общовъзприетото. В случаите обаче, когато поради спецификата на терминологичната интерпретация и наличието на трайно утвърдени изрази се налага използването на понятието за капитал в обичайния му и традиционен за литературата смисъл, той (както и неговите производни) се изписват с подчертаване като капитал. По аналогичен начин е подходено и към понятието за *инвестиция*.

20. В изложението изразът *стойност* се използва в неговия политикономически смисъл (обичайно като количество труд, вложен за производството на даден продукт или, както е според автора, като икономическа оценка на вложените усилия за това производство). В контекста на икономическата тематика авторът не приема използването на *стойност* в смисъл на *значение* (както и на величина, количество, обем и т.н.), което произтича от буквалния превод от английски и което в случая е подвеждащо (и поради което англоезичноговорящите обикновено не разбират смисъла на икономическия термин *стойност* и това е нанесло почти непоправими щети на икономическата наука). Затова, когато наименование на даден термин съдържа такъв израз *стойност* (в смисъл на значение, а не в изискания му икономически вариант) и той е използван в енциклопедията, тъй като наименованието вече е възприето в литературата и практиката, авторът прави уговорка чрез вмъкване на допълнението “(стойност = значение, величина)”.
21. В изложението понятието *запас* се използва в смисъл на *наличност* (а не на *резерв*). Авторът ще приеме с благодарност всяко предложение за друг термин, който като синоним по-удачно би го заместил.
22. При разработването на енциклопедията авторът се основава върху логически обоснованото (съобразено с науката логика) положение, че *икономическият предмет* е най-общият икономически термин, който чрез абстрахиране обобщава в себе си всички възможни икономически дадености (материални и нематериални). Измежду тях се открояват две значими негови разновидности, към които принадлежат почти всички икономически термини в енциклопедията – *икономическият обект* и *икономическата система*. Икономическата система се възприема като системно отражение на икономическия обект в човешкото съзнание, което се подчинява на закономерностите на отразяването. Затова се разграничават като отделни икономически термини: *предметно икономическо количество*, *обектно икономическо количество* и *системно икономическо количество*; *предметно икономическо съдържание*, *обектно икономическо съдържание* и *системно икономическо съдържание* и т.н., което по принцип е приложимо за почти

всички икономически термини. *За да се избегнат обаче повторения*, такава разграничение е направено само за някои термини. В останалите случаи *условно се приема* еднаквостта на предметния и системния термин. Например, посочва се, че *елементът на икономическата система* е същото като *икономически елемент*. В действителност това е твърдение под условие, тъй като могат да се разграничат елемент на икономическата система (системен икономически елемент), елемент на икономическия обект (обектен икономически елемент) и икономически елемент (предметен икономически елемент), където първите два термина са разновидности на третия. Мотив за подобно условно отъждествяване е не само избягването на някои външни (но не и съдържателни) повторения, но и положението, че основният предмет на настоящата енциклопедия са икономическите системи, а останалата икономическа реалност е за него само допълнителна (макар и изключително важна сама по себе си) икономическа среда, която, разбира се, може да бъде и е обект на други изложения (изследвания, интерпретации).

23. В част от изложението е използвано понятието за *диалектически икономически ингредиент* (и негови производни). Той е вид икономически ингредиент (вж. *икономически ингредиенти*), при чиято интерпретация са приложени твърденията на диалектиката (на диалектическата философия на Г. Хегел) и при което се съпоставят двойки от понятия (изразяващи съответно вътрешна и външна страна на икономическия предмет), например като *икономическа същност* и *икономическо явление*, *икономическо съдържание* и *икономическа форма*, *икономическа субстанция* и *икономическа суперстанта* и т.н. Те се разглеждат като характеристики на конституираността на икономическия предмет. В този контекст в енциклопедията **не се взема отношение** към дилемата “идеалистическа диалектика – материалистическа диалектика”.
24. Често е използвана фразата “Ако не е посочено друго, под [посочва се общ термин] обикновено се подразбира [посочва се разновидност на общия термин]”. С това се съобщава, че в литературата или в енциклопедията се среща замяна на частния термин с общия термин като синоним на

частния термин с цел опростяване на изказа (без с това да се отрича, че по принцип общият термин има и други разновидности).

25. *С цел да се разшири познавателната стойност* на енциклопедията, в изложението *с кратък текст* са включени и *обичайно използвани* (разглеждани) в науката *икономикс* термини, които в една или в друга степен са по-тясно свързани със системния подход. Авторът се е постарал да запази (доколкото това е възможно) възприетия в литературата начин за означаване (изписване) на тяхното наименование. В зависимост от това към кой раздел на икономикс те се отнасят, в заглавната част на съответните статии (както и при техните препратки) *само на този тип термини* (следователно *не и в останалите случаи*) е поставено пояснително съкратено допълнение в малки скоби като: (1) “(в микр.)”, което означава “(в микроикономикс)” и е равнозначно на израза “(разглеждано в науката микроикономикс)”; (2) “(в макр.)”, което означава “(в макроикономикс)” и е равнозначно на израза “(разглеждано в науката макроикономикс)”; (3) “(в межд.)”, което означава “(в международен икономикс)” и е равнозначно на израза “(разглеждано в науката международен икономикс)”. Когато терминът е от по-общ характер или се отнася към повече от един раздел на икономикс, допълнението е “(в икон.)”, което означава “(в икономикс)” и е равнозначно на “(разглеждано в науката икономикс)”. Необходимо е да се има предвид обстоятелството, че в даден раздел на икономикс могат (според междупредметните връзки) да се разглеждат и термини от предмета на други негови раздели. Когато при *кратък текст* на термини са използвани *кратките допълнения* “(в микр.)”, “(в макр.)”, “(в межд.)” и “(в икон.)”, читателят може да направи справка с по-широк обяснителен текст в следните издания на автора: (1) *Миркович, К.* Микроикономика. Издателство “Тракия-М”, С., 2003, 1126 с., (2) *Миркович, К.* Макроикономика. Издателство “Тракия-М”, С., 2001, 1104 с. и (3) *Миркович, К.* Микроикономика. Издателство “Тракия-М”, С., 2003, 1126 с. *Освен това*, към групата от термини с посочените съкратени допълнения *са включени и разработени от автора термини*, които могат да се приобщят към съответните раздели. За термини от същите раздели, които *по-рядко* са коментирани в икономикс, такива пояснител-

ни допълнения *не са дадени*, но те обикновено се подразбират от контекста. Наред с това, допълнението “(в маркс.)” означава “(в марксистката икономическа теория)”, респ. “(в марксисткото икономическо учение)”. Когато терминът освен съкратено допълнение има и друго допълнение, първо се изписва съкратеното допълнение.

26. Значителна част от термините имат голям брой разновидности. Тяхното изчерпателно посочване и описание биха направили енциклопедията неколкостранно по-обемиста, отколкото е сега. Ето защо в повечето случаи те са изброени и интерпретирани съкратено. Внимателният читател би могъл сам да изведе непосочени в текста разновидности на даден термин, ако го сравнява с други, близки по смисъл термини.
27. В текстовете, *имащи отношение към ингредиентната икономическа система*, някои от *по-често* използваните символи (следователно *невинаги*) имат следните значения:
- (1) *Само ако са в края на буквосъчетанието и не са в скоби*: (а) когато буквосъчетанието има само една буква, символите са в курсив и буквите са главни: *W* – ценност, ценностен разход, *V* – стойност, стойностен разход, *U* – полезност, полезностен разход, *O* – фоценност, фоценностен разход, *Q* – продукт, продуктово разход, *X* – фактор, факторен разход, *L* – трудов фактор, трудов разход, *H* – физически фактор, физически разход, *Y* – запас, разход на запас, *C* – разход, *Z* – използваемост, *G* – ангажираност, *R* – възвращаемост, *S* – наситеност, *E* – ефективност, *D* – натовареност, *J* – напрегнатост, *F* – въплътеност, *I* – интензивност, *K* – предметеност, *P* – производителност, *B* – разходност, *A* – осигуреност, *M* – принадлежност, *N* – присвоеност, *T* – ценностност; (б) когато буквосъчетанието има повече от една буква, символите са изправени и буквите са големи (например *MU* – пределна полезност).
- (2) *Само ако не са в края на буквосъчетанието и не са в скоби* (когато буквосъчетанието има повече от една буква, символите са изправени и буквите са главни): *T* – общ, *U* – единичен, *A* – среден, *M* – пределен, излишен (според контекста), *M*⁻ – оскъдъчен, *N* – превесен, *N*⁻ – недоимъчен, *E* – цялос-

тен, I – необходим, S – принадлеен, S⁻ – недонаден, D – приеман, G – предаван, J – зададен, P – производствен, производителски, C – потребителен, потребителски, Z – стопанствен (като “в контекста на стопанисването”), L – трудов, трудово-определен, H – физически, физическо-определен, F – постоянен, V – променлив.

- (3) **Само ако са в малки скоби** (когато буквосъчетанието е с една или с повече от една буква, символите са изправени и буквите са главни): (P) – потенциален, (K) – кинетичен, (A) – абсолютен, (R) – относителен, (B) – поведенчески, (I) – индивидуален, (F) – фирмен, (S) – обществен, (X) – текущ, (Y) – интегрален, (L) – трудово-обусловен, (H) – физическо-обусловен, (LH) – трудово-физическо-обусловен, (C) – консуматорски, (P) – стопански, (E) – икономически, (M) – пазарно-икономически, (N) – финансово-пазарно-икономически, (G) – глобален, (Z) – поддържащ. Според контекста буквосъчетания от този тип могат да бъдат групирани и в отделни скоби, например (PR)(IP) – потенциален относителен индивидуален стопански. Обичайно е обаче те да бъдат събрани в едни скоби, например (PRI) – потенциален относителен индивидуален.
- (4) **Само ако са в малки скоби** (когато буквосъчетанието е с една или с три букви, символите са изправени и буквите са малки): (d) – пряк, (i) – косвен, (f) – пълен, (dis) – диспозиционен, (spc) – специфичностен, (man) – проявен, (mat) – същинен, (con) – консидачен, (chr) – характеристичен, (x) – текущ, (y) – интегрален,.
- (5) **Само ако са в малки скоби** (символите са курсив и буквите са малки): (w) – ценностен, ценностно-изразен (v) – стойностен, стойностно-изразен, (u) – полезен, полезно-изразен, (i) – начален, начално-изразен, (n) – натурален, натурално-изразен, (s) – специфичен, специфично-изразен, (l) – трудов, трудово-изразен, (m) – паричен, парично-изразен, (lq) – ликвиден, ликвидно-изразен, (fi) – финансов, финансово-изразен, (h) – физически, физическо-изразен.
- (6) **Само ако са в долен индекс** (когато буквосъчетанието е най-малко с две букви, символите са изправени и буквите са малки): pr – собствен, bg – принадлежаш, id – индуциран, ig – индуциращ, rd – изискван, rg – изискващ.

(7) **Само ако са в горен индекс** (когато буквосъчетанието е с една или с повече от една буква, символите са курсивирани и буквите са главни; при цифри – изправени): V – стойностен, U – ползностен, P – производствен, C – потребителен, Z – стопанствен, X – еднотипов, Y – двутипов, I – интровертен, E – екстровертен, A – хомовертен, B – хетеровертен, L – едностранен, LL – двустранен, F – прост, H – сложен, O – едносъставен, T – двусъставен, M – многосъставен, S – сингуларен, D – дуален,

(8) **Само ако са в горен индекс** (когато буквосъчетанието е с една или с повече от една буква, символите са курсивирани и буквите са малки; при цифри – изправени): 0 – минимален, нормален, нормално 1 – максимален, разумен, разумно, 2 – необходим, необходимо, x – ефективен, r – равновесен ефективен, s – свръхефективен, превишаващ x – неефективен, ix – непревишаващ, is – неравновесен, ir – ненормален, $a-i$ – неразумен, несползлив, u – ползлив, b – приемлив, d – желан, ud – нежелан, e – екзистенциален, ue – неекзистенциален.

(9) **В други случаи** (когато буквосъчетанието е с една или с повече от една буква, символите са в курсив и буквите са малки): y – запас, запасов, r – ресурс, ресурсен, z – резултат, резултатен, z – стопанствен (според контекста), x – фактор, факторов, l – трудов фактор, трудов, h – физически фактор, физически, h – хипериален (според контекста), q – продукт, продуктово, f – явление, феноменен, e – същност, същностен, w – ценностен, v – стойностен, u – ползностен, p – производствен, g – разменен, d – разпределителен, c – потребителен, консумативен, e – цялостен, i – необходим, s – принадлежен, прибавка, недонаден, s^- – недобавка, s – супериален (според контекста), a – аберация, аберативен, b – добавъчен, приспадъчен, j – зададен, n – превесен, превес, n^- – недоимъчен, недоимък, m – излишен, излишък, m^- – оскъдъчен, оскъдност, k – превишаващ, превишание, k^- – недостигащ, недостиг.

Според контекста (когато това е посочено в текста) горните символи могат да имат и други значения.

28. Навсякъде: (а) множеството от елементи е оградено с големи скоби, например, $X = \{a, b, c\}$; (б) векторът (респ. матрицата, изобщо тензорът) от елементи е ограден с малки скоби, например, $X = (a, b, c)$; (в) съвкупността от

алтернативни значения на предмет (в т.ч. и на величина) е оградена със средни скоби, например, $X = [a, b, c]$, което се чете като “ X е равно на a , или на b , или на c ”. Означението $X = [a, b, c]$ е идентично с означението $X = a, b, c$.

29. Важно и неотменимо **правило** е, че значенията на символите в текста и във формулите на дадена статия са валидни **само** за тази статия, като един и същ символ в нея има едно и също значение. Това обаче не пречи, щото в отделни случаи (без да се въвежда като изискване!) еднакви символи от **някои** различни статии да имат едно и също значение. Това положение трябва да се разглежда като съвпадение, което не отменя необходимостта читателят **винаги** да се ръководи само от посоченото в началото правило.
30. В изложението често се срещат сложни термини, притежаващи множество от определения (характеристики). Когато се отнасят за един и същ икономически предмет (обект или система), тези определения **обикновено** (и ако това не противоречи на природата на зависимостите помежду им) се подреждат в наименованието на съответния термин в следната последователност [(1), (2), (3), ...]:
- (1) Според *ингредиентната икономическа обратимост* (една от разновидностите на *ингредиентната икономическа дефинируемост*): зададен (given), начален (initial) и инверсен (inverse).
 - (2) Според икономическата континуитивност: непрекъснат (continuous) и дискретен (discrete).
 - (3) Според *икономическата аргументност*: времеви (temporal), невремеви (non-temporal) и комбиниран (combined) (времеви и невремеви).
 - (4) Според *икономическата променливост*: статичен (static) и динамичен (dynamic).
 - (5) Според *икономическата подвижност*: постоянен (fixed) и променлив (variable).
 - (6) Според *икономическото поведение*: минимален (minimal), максимален (maximal), оптимален (optimal), неоптимален (non-optimal), рационален (rational), нерационален (irrational), ефективен (effective), неефективен

(ineffective), екзистенциален (existential), неекзистенциален (unexistential), нормален (normal), ненормален (abnormal), разумен (reasonable), неразумен (irreasonable), желан (desired), нежелан (undesired), полезен (useful), не полезен (disuseful), равновесен (equiaxial), неравновесен (unequiaxial, inequiaxial), ефективен (effective), свръхефективен (supereffective), достатъчен (sufficient), приемлив (acceptable), неприемлив (unacceptable), превишаващ (surplusive), непревишаващ (insurplusive), прост (simple), сложен (complex) и други.

- (7) Според *икономическата съотносителност*: абсолютен (absolute) и относителен (relative).
- (8) Според *ингредиентната икономическа субстанциалност*: агрегатен (aggregate) и множествен (plural).
- (9) Според *ингредиентната субстанциална икономическа обхватност*: всеобщ (general), частичен (partial), единичен (unitary), отраслови (branch, sectoral) и други.
- (10) Според *ингредиентната икономическа общностност*: съвкупен (joint) и съвкупностен (totalitic).
- (11) Според *ингредиентната общностна икономическа обхватност*: отделен (single) [в т.ч. индивидуален (individual), фирмен (firm)], групов (group) [в т.ч. пазарен (market), непазарен (non-market), комплексен (complex)], обществен (social) и други.
- (12) Според *икономическото отношение*: собствен (proper), принадлежащ (belonging), индуциран (induced), индуциращ (inducing), изискван (required), изискващ (requiring), продуктово (product), факторен (factor), зададен (assignationary).
- (13) Според *ценностната икономическа ингредиентност*: ценностен (worth), стойностен (value), полезностен (utility), съзидателен (making), творчески (creative), работен (working), усърдностен (diligential), умелостен (skilling) и усилностен (exertional).
- (14) Според *ценностната икономическа типовост*: еднотипов (one-typical), двутипов (two-typical) и многотипов (multitypical).

-
- (15) Според *ценностната икономическа съставност*: едносъставен (one-composite), двусъставен (two-composite) и многосъставен (multicomposite).
- (16) Според *ценностната икономическа насоченост*: интровертен (introverted) и екстровертен (extroverted).
- (17) Според *ценностното икономическо противостоене*: хомовертна (homoverted) и хетеровертна (heteroverted).
- (18) Според *ценностната икономическа структурност*: прост (simple) и сложен (complex).
- (19) Според *ценностната икономическа латералност*: едностранен (unilateral), двустранен (bilateral) и многостранен (multilateral).
- (20) Според *ценностната икономическа пълнота*: сингуларен (singular) и дуален (dual).
- (21) Според *абстрактната икономическа реализируемост*: потенциален (potential), кинетичен (kinetic), актуален (actual).
- (22) Според *ингредиентната икономическа мащабност*: общ (total), единичен (unitary), среден (average) и пределен (marginal).
- (23) Според *ингредиентната икономическа реализируемост*: фактически (factual), прогнозен (prognostic), планов (planned), възпроизводим (reproducible).
- (24) Според *кумулятивната икономическа пълнота*: пряк (direct), косвен (indirect), пълен (full).
- (25) Според *ингредиентната икономическа акумулативност*: текущ /течащ, протичащ/ (flowing) и интегрален /натрупан, капиталов/ (integral, capital).
- (26) Според *ингредиентната икономическа изразимост*: ценностен (worth), стойностен (value) и работен (working), полезностен (utility) и творчески (creative), начален (initial), специфичен (specific), натурален (natural), трудов (labour), паричен (monetary), ликвиден (liquid), виртуален (virtual), реален (real), номинален (nominal), предметен (objective), трансцендентален (transcendental), продуктово (product) и други.
- (27) Според *икономическата ингредиентност*: входен (input) и изходен (output).
- (28) Според *ингредиентната икономическа абстрахируемост*: абстрактен (abstract) [респ. общ (general)], конкретен (concrete) [в т.ч. стратифициран (stratified), субстанциален (substantial)], диспозиционен (dispositional), спе-

цифичностен (specificital), проявен (manifested), същинен (material), кон-
сидерен (considerational) и характеристикен (characteristic).

- (29) Според *ингредиентната същностна икономическа стратификационност*: феноменен (phenomenal) и същностен (essential).
- (30) Според *производствената икономическа факторност* – факторен (factor), факторов (factor's), трудов (labour) и физически (physical) [в т.ч. (а) според *факторната икономическа обусловеност* – трудово-обусловен (labourly-conditioned) [същото като трудовитен (labourlitic)], физическо-обусловен (physically-conditioned) [същото като физичностен (phisicallitic)] и трудово-физическо-обусловен (labourly-physically-conditioned) [същото като трудовито-физичностен (labourlitic-phisicallitic)], и (б) според *факторната икономическа определеност* – трудов (labour) [трудоово-определен (labourly-determinate)] и физически (physical) [физическо-определен (physically -determinate)].
- (31) Според *ингредиентната икономическа възпроизводственост*: възпроизводствен (reproductional), производствен (production), разменен (exchange), разпределителен (distributional), потребителен (consumption), стопанствен (protoeconomizing), следпроизводствен (post-production), предипотребителен (before-consumption), посреднически (intermediationary), бизнес (business), алокативен (allocative) и други.
- (32) Според *възпроизводствената икономическа ингредиентност*: запасен (stock), ресурсен (resource) и резултатен (resultive).
- (33) Според *възпроизводствената икономическа пълнота*: необходим (indispensable), принаден (surplus), превесен (remainder), недоимъчен (penury), излишен (surplusage), оскъдъчен (scarcity) и цялостен (entire).
- (34) Според *факторната икономическа употреба*: производителен (productive), консумативен (consumer's).
- (35) Според *ценностната възпроизводствена икономическа ингредиентност*: приеман (accepted) и предаван (gived), усвояващ (assimilative /assimilating/) и създаващ (making).
- (36) Според *възпроизводствената икономическа субектност*: производителски (producer's) и потребителски (consumer's).

-
- (37) Според *ингредиентната икономическа равнищност*: микроикономически (microeconomic), мезоикономически (mesoeconomic) и макроикономически (macroeconomic).
- (38) Според *възпроизводствения обхват на поддържането* (според базовата форма): поддържащ (sustenance. sustaining), консуматорски (consumptionary), стопански (protoeconomic), икономически (economic), пазарно-икономически (marketly-economic), финансово-пазарно-икономически (financially-marketly-economic) и глобално-финансово-пазарно-икономически (globally-financially-marketly-economic).
31. В изложението във вид на съкращения са използвани маркери, (маркерът е съставка на заглавната част на статиите и е изписан с тъмни малки прави букви и поставен в малки скоби). Използвани са следните маркери: (1) (от) – означава “основен термин”; (2) (дт) – означава “допълнителен термин”; (2) (ст) – означава “съпътстващ термин”; (4) (ки) [респ. (кд)] – означава “ключов израз”, респ. “ключова дума”. Тук (от) и (дт) са маркери на списъчните термини, а (ст) са маркери на неписъчните термини.